

Filosofie

Filosofie jistě není vědou, podobnou jiným vědám. Ale filosofie není ani uměním. Kdo by ji chtěl vidět jako zvláštní druh umění, musel by ji nevyhnutelně považovat za umění zvrhlé. Umělec má totiž tvořit, nemá mluvit. To platí bez výhrad pro umění výtvarné a pro většinu hudby. Ovšem i tam vídáme, jak hudební skladatelé se nemohou ubránit a jak touží svou hudbu spojit se slovem. Konečně hudba vznikla jako píseň, a píseň má vždycky blízko ke slovům (resp. slova k písni). Malíři a sochaři nejednou alespoň v názvu svého díla sdělují něco, co nemohou sdělit samotným dílem. Problémy ovšem vyvstávají tam, kde sama umělecká tvorba má povahu slovesnou. Tam už nelze říci, že básník nebo spisovatel nemá „mluvit“, ale „tvořit“, neboť on beze slov prostě tvořit nemůže. Přece však očekáváme od básníka samotnou báseň a nikoliv povídání o básni, a od spisovatele zase román, a ne výklady, co tím románem zamýšlel a oč se v něm pokoušel atd. – Docela jinak – a v tom smyslu proto „zvrhle“ – se to má s filosofií. Filosof nemůže tvořit tak, že vykládá ústně nebo písemně své myšlenky, aniž by zároveň přinejmenším tu a tam vyložil, jak je třeba oněm výkladům v širším kontextu rozumět. Filosof vždycky formuluje myšlenku, ale zároveň formuluje nebo alespoň naznačuje mnohé z toho, co si sám o té vykládané a formulované myšlence myslí, tj. co si myslí o té myšlence, nikoliv co myslí tou myšlenkou. Myšlenka totiž – a zvláště filosofická myšlenka – má velmi komplikovanou strukturu: musí být nejen vyslovena, ale musí být také vyložena, interpretována (např. zasazena do určitého kontextu), a navíc musí být vždy znovu reflektována, tj. podrobena zkoumání dalších myšlenek, které se vztahují přímo k ní a nemohou být bez ní (a bez jejího vyjádření, vyslovení) nijak vysloveny, formulovány. Jsou takoví lidé, kteří si při práci stále povídají o tom, co dělají. A takovými lidmi jsou – ale ne z nějakého nedostatku či nadbytku, nýbrž naopak z povinnosti – filosofové. Je to možná pochopitelné tam, kde jde o vyučování: když mistr vede svého učeníka, stále svou i jeho činnost doprovází svým vysvětlujícím a na zvláště důležité body upozorňujícím komentářem. Ale filosof tohle musí dělat, i když nepřednáší žákům a studentům. Musí to dělat, i když je sám. Filosof se musí naučit rozhovoru se sebou samotným, musí si stále velmi usilovně připomínat a uvědomovat, co to vlastně při každém svém kroku dělá, a toto reflexivní uvědomování musí hned vyjadřovat, musí mu dávat sám před sebou slovní podobu. To vždycky znamená, že musí sám sobě dělat partnera a protivníka, dokonce si musí sám dělat advokáta diaboli. A filosof nikdy nemůže udělat to, co běžně dělá matematik, že po všem usilovném zkoumání, zkoušení různých cest, po zmatcích a chybách tápání atd. nakonec podá výsledky své práce ve stručné a elegantní podobě, zbavené všeho přebytku. Kdyby něco takového udělal filosof, likvidoval by svou filosofii a sebe samého jakožto filosofa. Nesdělil by už nic. Filosofie nepodává žádné výsledky, nýbrž učí myslit jiným, hlubším způsobem. A ta hloubka tohoto zvláštního způsobu myšlení je založena na oné neustávající reflexi všeho, co se dělá. Filosof ve svém výkladu jde určitou cestou a zároveň po celou dobu své cesty komentuje jak cestu samu, tak krajinu (terén), kterou prochází, ale i způsob svého cestování atd. – a to vše je sama filosofie, to není žádný marginální záležitost. Autokomentář je nedílnou součástí filosofie samotné. (Což ovšem neospravedlňuje pouhou nefunkční „žvavost“.)

(Bonn, 920526-2.)